

Оксана Лисак, к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки і бізнесу
Таврійський державний агротехнологічний університет ім. Дмитра Моторного,
м. Запоріжжя, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ТУРИЗМУ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку України, позначений впливом повномасштабної війни, вимагає нових стратегічних підходів до економічного та соціального відновлення. Туризм, як мультиплікативна галузь, може стати каталізатором регіонального розвитку, соціальної інтеграції та міжнародного позиціонування України. У контексті повоєнного відновлення та глобальних викликів (економічних, екологічних, соціальних) туристична галузь України потребує переосмислення своїх підходів. Традиційні форми туризму часто не відповідають вимогам сталого розвитку, а туристичні потоки залишаються нерівномірно розподіленими, що посилює регіональні дисбаланси. Існує потреба у впровадженні інноваційних форматів туризму, які б забезпечували не лише економічне зростання, але й збереження культурної спадщини, розвиток громад та екологічну відповідальність.

Туристичний сектор в Україні в умовах сучасних трансформаційних процесів стикається з низкою системних викликів, що істотно ускладнюють його інтеграцію у стратегії сталого розвитку держави. Однією з ключових проблем залишається обмеженість інфраструктурного забезпечення в регіонах, що зазнали значних руйнувань внаслідок бойових дій. Відсутність якісного транспортного сполучення, зруйновані об'єкти розміщення, деградація рекреаційних зон обмежують можливості для повноцінного функціонування туристичних маршрутів та створення нових туристичних дестинацій. У низці громад Харківської, Миколаївської та Чернігівської областей, які мають значний історико-культурний потенціал, спостерігається повна або часткова деградація туристичної інфраструктури, що унеможлиблює їх ефективне включення до національного туристичного продукту.

Ще одним критичним викликом є недостатній рівень інтеграції принципів сталого розвитку у локальні програми розвитку туризму. Більшість стратегій, які приймаються на муніципальному рівні, орієнтовані переважно на короткострокові економічні результати, ігноруючи екологічні, соціальні та культурні складові сталого підходу. Зокрема, відсутні чіткі механізми моніторингу впливу туристичної активності на природне середовище, не розроблені індикатори соціальної згуртованості громад, а також часто нехтується потреба у збереженні нематеріальної культурної спадщини. Такий підхід обмежує потенціал туризму як інструменту довготривалого розвитку громад.

Суттєвою перешкодою на шляху до збалансованого розвитку галузі є нерівномірність просторового розподілу туристичної активності. Туристичні потоки зосереджені переважно у великих містах або традиційно популярних регіонах – Києві, Львові, Карпатському регіоні, Одеській області, – тоді як

численні громади Центральної, Північної та частково Східної України залишаються поза увагою туристів. Така ситуація не лише обмежує економічні можливості периферійних територій, а й поглиблює регіональні диспропорції у доступі до туристичних інвестицій, кадрів і маркетингових інструментів.

Окремої уваги заслуговує проблема слабого розвитку інноваційних форматів туризму, які у світовій практиці вже довели свою ефективність у контексті сталого розвитку. В Україні лише поодинокі проекти реалізуються в сферах цифрового туризму (віртуальні тури, AR/VR-навігація), соціального туризму (ініціативи для ВПО, людей з інвалідністю, малозабезпечених категорій), екотуризму (системне використання природоохоронних територій для пізнавального відпочинку). Наприклад, цифрові маршрути по культурній спадщині у форматі мобільних застосунків (як-от «Київ цифровий» або AR-тури у Львові) досі залишаються окремими експериментальними кейсами, а не частиною загальнодержавної туристичної політики.

Таким чином, для подолання вказаних викликів необхідне комплексне реформування підходів до стратегування туризму в Україні з акцентом на інфраструктурну модернізацію, екологічну відповідальність, регіональну збалансованість та інноваційність у створенні туристичного продукту.

Аналіз потенціалу інноваційних форм туризму в Україні у контексті реалізації Цілей сталого розвитку (ЦСР) демонструє значну роль цієї галузі як мультиінструменту відновлення регіонів, підвищення якості життя населення та збереження національного надбання.

Інноваційні формати туризму, такі як агро-, еко-, військово-історичний, цифровий, медичний туризм, створюють нові можливості для працевлаштування на місцевому рівні. На відміну від масового туризму, який часто зосереджується у великих туристичних центрах, ці форми дозволяють залучати до туристичної діяльності сільські громади, малі міста, периферійні території. Прикладом може слугувати розвиток екотуризму в національних природних парках – завдяки залученню екскурсоловів, волонтерів, працівників гостинності, інструкторів тощо створюються нові робочі місця для місцевого населення. За підрахунками, це забезпечує зайнятість 15-20% місцевого населення. [1]

Інноваційні туристичні продукти часто базуються на діяльності малих суб'єктів господарювання – фермерів, ремісників, організаторів культурних заходів, власників міні-готелів або кемпінгів. Як приклад, сільський зелений туризм стимулює розвиток господарств, які приймають туристів і пропонують автентичні продукти, майстер-класи, гастрономічні тури.

Крім того, цифровізація туризму (створення мобільних застосунків, інтерактивних карт, онлайн-букінгу) стимулює появу нових бізнесів у сфері ІТ, маркетингу, креативних індустрій, що безпосередньо працюють із туристичними проектами.

Інноваційні форми туризму сприяють не лише популяризації, а й відновленню та збереженню об'єктів культурного і природного значення. Наприклад, військово-історичний туризм може стимулювати реставрацію пам'яток, створення музеїв, меморіальних маршрутів, а також цифрову реконструкцію історичних подій (через AR/VR-рішення). реставрації У 2023-2024 роках завдяки цьому реставровано 12 пам'яток, зокрема фортеці у Кам'янці-Подільському та Хотині. [2]

Екотуризм, у свою чергу, передбачає відповідальне використання природних ресурсів, просвіту туристів щодо екологічних практик, а також залучення коштів на охорону довкілля через відвідування природоохоронних територій.

Соціальний туризм, що орієнтований на інклюзивні можливості відпочинку для вразливих груп населення, у тому числі внутрішньо переміщених осіб (ВПО), ветеранів, осіб з інвалідністю, виконує важливу соціальну функцію. Такі ініціативи не лише сприяють психологічній реабілітації та зміцненню соціальних зв'язків, а й допомагають ВПО інтегруватися у нові громади, започатковувати власні туристичні ініціативи, використовувати набутий досвід в підприємницькій діяльності. Яскравим прикладом є платформи підтримки переселенців, які створюють спільноти навколо культурних, кулінарних або екологічних турів. Зокрема, проєкт «Гастрономічні мандри з переселенцями» об'єднав понад 1,5 тисячі ВПО, які проводять кулінарні майстер-класи в Івано-Франківську та Львові, генеруючи до 20% доходів для сімей-переселенців. [4] Такі ініціативи сприяють як інтеграції ВПО у місцеві громади, так і розвитку локального туризму.

Окрему роль відіграють програми соціального туризму для ветеранів. Ініціатива «Соціальний туризм для ветеранів» у партнерстві з Національним музеєм історії України охопила 500 учасників, сприяючи їхній психологічній реабілітації через історичні квести та інтерактивні екскурсії. Подібні проєкти не лише допомагають ветеранам адаптуватися до мирного життя, а й створюють можливості для їхнього подальшого залучення до туристичної сфери.

Отже, інноваційні форми туризму здатні стати ефективним інструментом реалізації ключових ЦСР в Україні за умов підтримки з боку держави, міжсекторальної співпраці та впровадження комплексного стратегічного підходу. Їхня гнучкість, орієнтація на локальні ресурси, технологічна інклюзивність і соціальна чутливість створюють передумови для стійкого розвитку як окремих громад, так і туристичної галузі загалом.

Запровадження інноваційних форм туризму в Україні в умовах післякризового відновлення має потенціал стати каталізатором багаторівневих позитивних змін у соціально-економічному, культурному та екологічному вимірах. Очікувані результати такого процесу охоплюють як національний, так і локальний рівні розвитку, сприяючи реалізації пріоритетів сталого розвитку держави.

Впровадження новітніх форматів туризму, таких як екологічний, цифровий, військово-історичний, гастрономічний, соціальний та індустріальний туризм, сприятиме суттєвій диверсифікації національного туристичного продукту. Це дозволить Україні вийти за межі традиційного уявлення про туризм, який досі асоціювався переважно з відпочинком у Карпатах або на узбережжі Чорного моря. Розвиток AR/VR-туризму, що передбачає створення віртуальних екскурсій по зруйнованих або недоступних об'єктах (Палац Потоцьких у Тульчині чи фортеці Херсонщини [5]), вже демонструє інтерес з боку молодіжної аудиторії та іноземних споживачів. Це дозволяє формувати нові тематичні маршрути та формати взаємодії з культурною спадщиною.

Інноваційні туристичні ініціативи часто базуються на місцевих ініціативах і спрямовані на використання внутрішніх ресурсів громади – культурних практик,

ремесел, традиційної кухні, природного середовища. Такі підходи активізують громадянську участь, сприяють формуванню нових форм самозайнятості, розвитку соціального підприємництва.

За даними Програми розвитку ООН (UNDP, 2023), 63% громад, що впровадили локальні туристичні ініціативи після 2022 року, відзначили зростання кількості відвідувачів, підвищення зайнятості у сфері послуг та посилення локальної ідентичності.

В умовах воєнних обмежень і зміни географії туристичних потоків особливої актуальності набуває переорієнтація на внутрішній туризм та активне формування нових дестинацій, зокрема на базі малих міст, сіл та громад, які раніше не були залучені до туристичного процесу.

Прикладом є розвиток проєкту «Туристичні магніти Дніпропетровщини», в межах якого було створено понад 40 нових маршрутів у 2022–2023 роках [6], що охоплюють козацькі, індустриальні, екологічні й гастрономічні теми. Це дозволяє зменшити навантаження на популярні туристичні локації та стимулює рівномірний розвиток територій.

Інноваційний туризм здатен підвищити інвестиційну привабливість України через демонстрацію її відкритості до нових ідей, цифрових рішень і креативного підприємництва. Програмні ініціативи «Re:Ukraine Travel», «Visit Ukraine» або туристичні хаби в рамках Плану відновлення України, викликають інтерес міжнародних партнерів, фондів та приватних інвесторів.

Згідно з даними Державного агентства розвитку туризму, у 2023 році обсяг зовнішніх інвестицій у туристичну інфраструктуру склав понад 350 млн грн, з яких значна частина була спрямована на цифровізацію послуг, модернізацію об'єктів прийому туристів та створення smart-рішень для управління потоками.

Запровадження інноваційних форм туризму прямо корелює з реалізацією Цілей сталого розвитку (ЦСР) та положень «Національної економічної стратегії України до 2030 року», де туризм визнається одним із напрямів інклюзивного та зеленого зростання.

Висновки. Інноваційні форми туризму в сучасних умовах становлять потужний інструмент соціально-економічного та культурного відновлення України. Їхня гнучкість, адаптивність до локального контексту, а також потенціал для активізації людського капіталу, розвитку малого бізнесу та збереження культурної і природної спадщини дають змогу використовувати туризм як ключовий елемент реалізації Цілей сталого розвитку (ЦСР).

В умовах післявоєнного відновлення країни інноваційний туризм може виконувати низку стратегічно важливих функцій:

- забезпечення зайнятості населення;
- підтримка мікро- та малих підприємств у сільських та периферійних регіонах;
- соціальна інтеграція вразливих груп, зокрема внутрішньо переміщених осіб;
- формування позитивного міжнародного іміджу України як відкритої, сучасної та безпечної країни.

Для ефективного реалізації потенціалу інноваційних форм туризму доцільно врахувати такі пропозиції:

1. Розробка та впровадження державних і регіональних програм підтримки інноваційних ініціатив у сфері туризму. Це можуть бути цільові програми, спрямовані на розвиток еко-, агро-, соціального, військово-історичного та цифрового туризму, з фокусом на постраждалі від війни регіони.

2. Інтеграція тематики інноваційного туризму у стратегічні документи з відновлення територій. Необхідно включити туризм як міжгалузеву пріоритетну сферу у планування регіонального розвитку, програми децентралізації та інструменти територіального маркетингу.

3. Розробка ефективних інструментів фінансування підприємницької активності у нових туристичних нішах. Йдеться про створення механізмів державного співфінансування, запуск конкурсних програм грантів для стартапів, надання пільгових кредитів для малого бізнесу, залучення міжнародних фондів.

4. Формування сталої туристичної екосистеми через міжсекторальну співпрацю. Для цього потрібно активізувати партнерство між органами державної влади, представниками бізнесу, громадянським суспільством, міжнародними донорами та освітніми інституціями. Особливої уваги заслуговує розвиток дуальної освіти у сфері туризму, програм професійного навчання для ВПО, ветеранів, молоді.

Загалом, стратегічна підтримка інноваційного туризму дозволить не лише прискорити соціально-економічне відновлення України, а й перетворити її на зразок стійкої, інклюзивної та креативної туристичної держави нового покоління.

Список використаних джерел

1. Данкевич В. Є., Данкевич Є. М. Державна політика розвитку екологічного туризму в Україні: сучасні реалії та європейські орієнтири. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*. 2022. Вип. 69. С. 15–20. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/dankevych.htm (дата звернення: 14.05.2025).
2. Гладкий О., Гашімов М. Розвиток військово-історичного туризму в Україні. *Міжнародний науково-практичний журнал «Товари і ринки»*. 2024. № 2 (50). С. 21–40. DOI: [https://doi.org/10.31617/2.2024\(50\)02](https://doi.org/10.31617/2.2024(50)02).
3. Інноваційні складові відновлення сфери туризму / Тебенко В. М., Лисак О. І., Завадських Г. М. *Бізнес-навігатор*. 2022. № 3(70). С. 70–75.
4. Міжнародні проєкти та грантові можливості. Наші проєкти: Покращення умов проживання та інтеграції біженців з тимчасово окупованих територій [Електронний ресурс]. URL: <https://invest-if.com/mizhnarodni-proyekti-ta-grantovi-mozhливosti/nashi-proyekti/pokrashennya-umov-prozhivannya-ta-integraciyi-bizhenciv-z-te> (дата звернення: 12.05.2025).
5. Маловідома Херсонщина: зимовий туризм [Електронний ресурс]. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/malovidoma-khersonshchynazymovyy-turyzm/31639484.html> (дата звернення: 11.05.2025).
6. На Дніпропетровщині створили інтерактивну карту туристичних магнітів [Електронний ресурс]. URL: <https://adm.dp.gov.ua/news/na-dnipropetrovshchini-stvorili-interaktivnu-kartu-turistichnih-magnitiv> (дата звернення: 11.05.2025).